

УДК 331.5

Т. А. Федотова,

К. Ю. Оксень,

А. А. Кураженко

## КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ РИНКУ ПРАЦІ

**Анотація.** Проведено дослідження основних положень класичної, неокласичної, кейнсіанської, монетаристської, марксистської та інституціоналістської шкіл щодо сутності ринку праці та механізму його регулювання. Визначено, що дані концепції не виробили ефективного механізму функціонування ринку праці.

**Ключові слова:** ринок праці, функціонування, державне регулювання, класики, неокласики, кейнсіанці, монетаристи, марксисты, інституціоналісти.

**Summary.** A study of the main provisions of the classical, neoclassical, Keynesian, monetarist, Marxist and institutional schools about the nature of the labor market and the mechanism of its regulation. Determined that these concepts have not developed an effective mechanism of functioning of the labour market.

**Key words:** labour market functioning, state regulation, classical, neo-classical, keynesians, monetarists, marxists, institutionalist.

**Постановка проблеми.** Специфіка перетворень в Україні та світі обумовлює об'єктивну необхідність розробки послідовної політики державного регулювання ринку праці. До того ж існує об'єктивна відмінність у формуванні та вирішенні проблем його функціонування в різних країнах, в яких суттєво різняться ринки праці та державна політика їх регулювання.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Фундаментальні основи аналізу сутності та регулювання ринку праці закладені вченими класичної, неокласичної, кейнсіанської, монетаристської, марксистської та інституціоналістської шкіл: Дж. Кейнс, Ф. Кене, Т. Мальтус, К. Маркс, А. Маршал, А. Оукен, У. Петті, А. Пігу, Ф. Рікардо, П. Самуельсон, Ж. Сісмонді, А. Сміт, Р. Солоу, А. Філіпс, М. Фрідмен та ін.

Крім того, увагу даному питанню приділяли зарубіжні (Х. Даманські, Ф. Мішон, Дж. Рубер, Г. Стендінг, Ф. Хайек) та вітчизняні науковці (Д.П. Богиня, О.А. Грیشнова, В.І. Герасимчук, Е.М. Лібанова, В.В. Онікієнко та ін.).

Незважаючи на вагомий внесок цих дослідників у вирішення даної проблематики до сьогодні не знайдено оптимального рішення і досі тривають дискусії. Отже тема потребує подальшого опрацювання.

**Мета дослідження.** Оцінювання дієвості концепцій аналізу ринку праці в сучасних реаліях.

Виклад основного матеріалу дослідження. У західних економічних теоріях ринок праці – це ринок, де реалізується лише один із багатьох ресурсів. Тут можна виділити кілька основних концептуальних підходів до аналізу функціонування ринку праці: класичний, неокласичний, кейнсіанський, монетаристський, інституціоналістський та марксистський підходи.

До великої депресії і багато знаних економістів XIX – початку XX ст. – класики А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Мілль та інші – вважали, що ринкова система здатна забезпечити повне використання ресурсів в економіці, у тому числі й трудових. Тобто, на їхню думку, повна зайнятість є нормою ринкової економіки, яка має властивість автоматично саморегулюватися. Свій висновок вони обґрунтовували неможливістю недостатності сукупних видатків для закупівлі маси продукції, отриманої за рахунок повної зайнятості. Цю неможливість вони вивели із закону Ж. Б. Сея: процес виробництва товарів створює дохід, який дорівнює вартості вироблених товарів. Це явище дійсне для ідеально функціонуючої моделі економіки.

Класики трактували закон таким чином: виробництво будь-якого обсягу продукції автоматично створює доходи, необхідні для закупівлі

© Т. А. Федотова, К. Ю. Оксень, А. А. Кураженко . 2016

### Бібліографія ДСТУ:

Федотова Т.А. Концептуальні підходи до аналізу ринку праці / Т. А. Федотова, К. Ю. Оксень, А.А. Кураженко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2016. – №4 (36). – С. 74-78.

### References (APA):

Fedotova, A., Oksen, K., Kurazhenko, A. (2016). Kontseptualni pidkhody do analizu rynku pratsi [Conceptual approaches to the analysis of the labor market]. Visnyk Berdians'koho universytetu menedzhmentu i biznesu, 4(36), (in Ukr.)

цієї продукції на ринку. В їх розумінні при недостатності сукупних видатків одразу автоматично підключаються такі важелі регулювання, як ціна й зарплата (у тому числі ставка процента), в результаті чого зниження загальних видатків не тягне за собою скорочення реального обсягу виробництва, зайнятості й реальних доходів. Механізм цього регулювання полягає в компенсації зниження сукупних видатків пропорційно зниженням цін, тобто за меншу суму видатків можна купити ту ж саму кількість продукції. Адже зниження цін веде до зниження прибутків окремих підприємств.

На думку економістів-класиків, перепоною тут буде зниження ставок зарплати. Зменшення сукупного попиту на товарному ринку призведе до зниження попиту на робочу силу й інші ресурси, почне падати оплата праці. Працівники будуть змушені погоджуватися на нижчі ставки під тиском конкуренції з боку безробітних. Це буде сприяти подальшому зниженню рівня зарплати до тих пір, поки її ставки не стануть такими низькими, що роботодавцям буде вигідно наймати всіх наявних працівників при рівноважній ставці зарплати. Отже, кожен може легко знайти роботу за ставкою зарплати, що визначається ринком. Тому класики зробили висновок, що в ринковій економіці вимушене безробіття неможливе, і що держава повинна проводити політику невтручання в процесі функціонування ринку робочої сили.

Класичне пояснення безробіття можна сьогодні назвати примітивним: воно виходить із взаємозалежності між ціною праці й попитом на працю. Зниження зарплати стимулює попит на працю, а значить і зайнятість; зростання зарплати збільшує пропозицію праці, але затримує попит. А. Пігу, автор «Теорії безробіття» (1903 р.), так трактував стихійне регулювання зайнятості: під час депресії знижуються зайнятість, зарплата, ціни. Але реальна зарплата, виражена в кошику товарів, які можна купити, падає повільніше, ніж ціни, чи навіть зберігається на колишньому рівні. В умовах сучасного повсюдного зростання цін ця думка звучить архаїчно, однак ми можемо наблизити її до сьогодення, якщо згадаємо, що ціни ростуть нерівномірно, і часом дійсно номінальна зарплата може підвищуватися трохи помітніше, ніж зростання товарних цін.

«Ефект Пігу»: якщо реальні доходи не знижуються чи навіть злегка зростають, то це значить, що споживчий попит, незважаючи на депресію, зберігається. Якщо ж є попит на предмети споживання, то виходить, він є і на засоби виробництва. Додамо до цього відносно низький позичковий відсоток, характерний для періоду депресії. Ми одержуємо ситуацію, що визначає перехід до поживлення і зростання зайнятості. Інакше кажучи, згідно з А. Пігу, є факт відносного зростання

реальної зарплати в порівнянні з інвестиціями. Якщо ж зарплата перебільшує межі «чистого продукту праці», тобто заміщає і частину винагороди за капітал, то це викликає скорочення виробництва і попиту на робочу силу.

В основі концепції неокласиків лежать постулати класичної політекономії. Її дотримуються А. Маршалл, Дж. Пері, П. Самуельсон, М. Фельдстайн, Р. Хол та ін., а також прихильники концепції економіки пропозиції (Д. Гідлер, А. Лафер та ін.). За їхнім переконанням основним ринковим регулятором є ціна робочої сили (зарплата), яка регулює попит та пропозицію.

Теорія рівноваги виключає безробіття, а наявність останнього пояснюється його добровільним характером, а також прагненням працівників до максимально вигідної роботи.

Ціна робочої сили гнучко реагує на ситуацію на ринку праці, збільшуючись або зменшуючись у точній відповідності з коливаннями попиту та пропозиції [11]. Відмінність цього постулату від реального життя неокласики пояснюють впливом профспілок, недосконалістю інформаційної бази ринку праці, дією мінімальних ставок зарплати і т. п.

Таким чином, при перевищенні попиту над пропозицією, працівники пропонують свою робочу силу за ставками, вищими від ринкових, по яких роботодавці повинні сплачувати її. А коли пропозиція перевищує попит, роботодавці наймають працівників за нижчими від ринкових ставками зарплати. Однак, чому всі наймані працівники у випадку перевищення їхньої пропозиції над попитом не пропонують свою робочу силу по більш низькій ціні? На це питання неокласики не змогли дати відповіді. Також не пояснено коливання безробіття в залежності від фази економічного циклу на протилежності тезі про її добровільний характер.

Іншого підходу до пояснення функціонування ринку праці дотримуються кейнсіанці та монетаристи. У концепції кейнсіанців (Дж. М. Кейнс, пізніше Р. Гордон та ін.) ринок праці характеризується постійною рівновагою. Кейнсіанська модель виходить із того, що ціна робочої сили (зарплата) жорстко фіксована і практично не змінюється (особливо убік зменшення). Цей елемент моделі ніяк не доводиться, він береться як безумовний факт. Ціна не є регулятором ринку праці, а значить повинен існувати зовнішній регулятор.

Основним регулятором ринку праці кейнсіанці вважають державу. Знижуючи податки, держава стимулює зростання попиту й споживання, що приводить до зростання виробництва і зайнятості. Таким чином, збільшуючи або зменшуючи

сукупний попит на товари і на робочу силу, держава ліквідує нерівновагу на ринку праці.

Отже, кейнсіанці заперечують сам механізм класичної теорії зайнятості – автоматичне регулювання ставки процента та співвідношення цін і зарплати. Згідно з їхньою теорією, безробіття для «чистого капіталізму» є закономірним явищем. Щоб його уникнути, необхідна активна політика держави.

Недостатній обсяг ефективного попиту обумовлює млявість інвестиційного процесу і, отже, неможливість забезпечення зайнятості, що веде до зростання безробіття. Вихід із цієї ситуації Дж. М. Кейнс бачив у підвищенні ролі держави у формуванні сукупного попиту за рахунок збільшення державних витрат, насамперед – на інвестиційні товари.

Як бачимо, кейнсіанці пояснюють безробіття зниженням сукупного попиту, в той час, як неокласики причиною його виникнення вважають лише необґрунтоване подорожчання товару «робоча сила». За цією концепцією ринок праці не регулює безпосередньо процес купівлі-продажу робочої сили, а лише створює умови для задоволення попиту та пропозиції.

Дж. М. Кейнс виступив опонентом А. Пігу. Досягнення повної зайнятості у Дж. М. Кейнса зовсім не припускає абсолютної зайнятості усього працездатного населення. Мова йде про працевлаштування всіх бажаючих одержати роботу.

За Дж. М. Кейнсом, рівень зайнятості – це функція ефективного попиту, що включає очікувані витрати на споживання плюс інвестиції та визначає економічну поведінку підприємця.

Зрівняння попиту на працю і його пропозиції, згідно з кейнсіанською моделлю, відбувається і при збереженні надлишку на ринку праці. На відміну від класиків, Дж. М. Кейнс вважав, що розсмоктування трудового резерву шляхом зниження зарплати обмежено рамками ефективного попиту.

Кейнсіанська схема залежності між інфляцією й безробіттям була покладена в основу політики «швидкого реагування», яка припускала, що заходи для стимулювання зайнятості повинні здійснюватися за рахунок дефіцитного фінансування, податкової лібералізації і т. п., а подолання інфляційних злетів не можливе без скорочення зайнятості. Й усе-таки взаємозв'язок цін і безробіття став ахіллесовою п'ятою кейнсіанського вчення.

Монетаристи теж критикували кейнсіанську модель. Вони відхиляли тлумачення інфляції як плати за зайнятість. У кейнсіанців підприємці й економічні агенти орієнтуються на грошові (номінальні) доходи, задовольняються сьгоднішнім становищем. Але по мірі зростання інфляції на

практиці люди все частіше починають співвідносити доходи й ціни, тобто враховувати зміну реальних доходів. І, при належному передбаченні зростання цін, роль інфляції як фактора підвищення зайнятості зводиться до нуля.

По мірі зникнення у господарських агентів грошових ілюзій ефект інфляційного стимулювання зникає. У такому випадку крива Філіпса поступово набуває вигляду вертикалі.

Створення робочих місць за допомогою інфляції з точки зору монетаристів є фактором короточасного впливу. Ефект дефіцитного фінансування взагалі швидкоплинний. Уряд змушує до повторних інфляційних шоків більш значним «накачуванням попиту» при результаті, що послабляється. Монетаристи вважають подібну практику безглуздою.

Як і прихильники кейнсіанського підходу, представники монетаристського напрямку виходять із жорсткої структури цін на робочу силу і, більше того, з передумови їхнього односпрямованого підвищувального руху. Монетаристи (Ф. Махлуп, Л. Роббінс та ін.) на чолі з М. Фрідманом уводять поняття «природного» рівня безробіття. На їхню думку, воно відбиває структурні характеристики ринку праці, що роблять ціни на ньому негнучкими, такими, що перешкоджають нормальному його функціонуванню, збільшують його нерівновагу і, стало бути, безробіття.

Інструментом досягнення рівноваги на ринку вони вважали механізм грошово-кредитної політики. З його допомогою можливо стимулювати інвестиційну й ділову активність, що дасть можливість збільшити зайнятість. Основними важелями грошово-кредитної політики вони обрали ставку центрального банку і розміри обов'язкових резервів комерційних банків на рахунках центрального банку в умовах вільної конкуренції на ринку праці з гнучкими цінами. Монетаристи заперечували дію зовнішніх важелів і вважали, що держава та профспілки не повинні втручатися у функціонування ринку праці.

М. Фрідмен стверджував, що, якщо уряд намагається підтримати зайнятість вище за її природний рівень за допомогою традиційних бюджетних і кредитних методів збільшення попиту, то ці заходи будуть мати короточасний ефект і призведуть лише до зростання цін.

Серед аргументів монетаристів із приводу недосконалості кейнсіанської політики головним висувалася непередбачуваність результатів державного втручання через великі затримки в прояві ефекту від цих заходів.

Монетаристські методи регулювання зайнятості досить радикальні. Монетаристи звинувачують працівників у тому, що останні утримуються від роботи й одержують компенсацію у вигляді

допомоги. Звідси – рекомендації скасувати цю допомогу, щоб змусити людей працювати. Монетаристи пропонують відмовитися від стимулювання економічного зростання шляхом збільшення попиту. Однак, політика обмеження попиту може викликати різке погіршення життєвого рівня населення, що позначиться на соціальній обстановці.

Інституціоналісти (Дж. Данлоп, Л. Ульман та ін.) у своєму підході намагаються пояснити характер існуючого ринку праці особливостями динаміки окремих галузей, професійних і демографічних груп. Основну увагу вони приділяють аналізу професійних і галузевих різниць у структурі робочої сили і відповідних їй рівнів зарплати; вони переносять сферу аналізу з макроекономічного рівня [10].

Концепція «природного безробіття» підтримується практично всіма економістами [5; 6]. Суперечки йдуть лише про те, що викликає зростання безробіття вище за природний рівень, – недостатність сукупного попиту чи регулююча політика держави, яка порушує природний механізм формування зайнятості й заробітної плати на ринку праці [9].

Таким чином, західні економісти визнають, що безробіття – невід’ємний атрибут ринкової системи господарства, воно неминуче, а у своєму природному варіанті навіть корисне для забезпечення необхідної гнучкості ринку праці.

К. Маркс виділяв ринок праці як особливий, хоча він і функціонує відповідно до загальних ринкових закономірностей. Від інших ринків його, в першу чергу, відділяє різниця між товаром «робоча сила» і фізичним капіталом. Так, робоча сила в процесі праці створює вартість, у той час, як усі інші ресурси виробництва лише переносять свою вартість до нової вартості [8, с. 178]. Окрім того, на думку марксистів, особливість робочої сили як суб’єктивного фактора виробництва полягає в тому, що вона як товар впливає на кон’юнктуру ринку і на рівень своєї ціни. Ці особливості відрізняють робочу силу від інших ресурсів, надають їй ключового значення в економіці.

Сучасні науковці висловлюють різні думки щодо наведених концепцій функціонування та регулювання ринку праці [3; 4]. Найбільш поширеною є думка щодо їх зведення у три групи та віддання переваги однієї з них:

- невтручання держави в процес регулювання (класики та неокласики);
- державне регулювання ринку праці через вплив на обсяг ефективного попиту (кейнсіанці);
- недоцільність тотального державного втручання в сферу макроекономіки (монетаристи та інституціоналісти) [1; 2; 7].

**Висновки.** Майже кожна з розглянутих концепцій ринку праці має недоліки. Жоден із підходів не розкриває механізм функціонування ринку, вони лише відображають його окремі елементи. Міжнародні зіставлення свідчать про значні розходження в становищі робочої сили на ринку праці. Тим часом, на думку Лондонської школи економіки, у світі існують деякі універсальні зв’язки, що слід мати на увазі при виробленні політики управління ринком праці. Більш повну картину ринку праці можна одержати, розглядаючи всі концепції в сукупності.

Отже, ринок праці, підпорядковуючися законам попиту і пропозиції, за безліччю складових являє собою специфічний ринок, що має низку істотних відмінностей від інших ринків. Регуляторами на ньому виступають не тільки мікро - й макроекономічні фактори, а й соціальні та соціально-психологічні, які не завжди мають безпосередній вплив на формування ціни товару «робоча сила».

### Література

1. Бараник З. П. Функціонування ринку праці: статистична оцінка: Монографія / З.П. Бараник. – К.: КНЕУ, 2007. – 392 с.
2. Богатирьов К. О. Функції та умови ефективного розвитку регіонального ринку праці / К.О. Богатирьов // Культура народів Причорномор’я. – 2011. – №200. – С. 157–160.
3. Борюшкіна О. В. Визначення поняття - ринок праці в економічній та соціологічній науках / О.В. Борюшкіна // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. – Харків: Видавничий центр Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2005. – С. 206–210.
4. Денисенко М. П. Державне регулювання ринку праці в Україні / М.П. Денисенко // Економіка та держава. – 2007. - № 1. – С. 8–10.
5. Зуб М. Я. Закономірності, принципи, методи забезпечення ринкової інфраструктури попиту і пропозиції робочої сили / М.Я. Зуб // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 2 (31). – С.38–44.
6. Іванченко А. В. Моделі ринку праці та соціально-трудова відносин: зарубіжний досвід / А.В. Іванченко // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2011. – № 4. – С. 96–101.
7. Касьмін Д. С. Розвиток ринку праці молоді в умовах трансформації зайнятості / Д.С. Касьмін // Дис. канд. екон. наук. - Харків, 2016. – 243 с.
8. Маркс К. - П.с.с. в 42-х томах. – т. 23. – М.: ВШ, 1989. – 389 с.
9. Мітус О. О. Ринок праці: різноманіття підходів до сутності та змісту / О.О. Мітус // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія». Збірник наукових праць. – Луцьк: Луцький національний технічний університет. – 2008. – Випуск 5 (20). - Ч. 2. – С. 73–79.

10. Сардак С. Э. Аспекты глобального развития мирового рынка труда / С.Э. Сардак // Оралдыбылым жаршысы. – 2013. – № 16. – С. 75–79.

11. Fedotova T. A. Modern mechanism of functioning of the labor market // Modern European Researches. – 2016. - Issue 4. – P. 22-29.

### References

1. Baranik Z. P. Funktsionuvannya rinku pratsi: statistichna otsinka: Monografiya. – K. : KNEU, 2007. – 392 s.

2. Bogatir'ov K. O. Funktsii ta umovi effektivnogo rozvitku regional'nogo rinku pratsi // Kul'tura narodov Prichernomor'ya. – 2011. – №200. – S. 157–160.

3. Boryushkina O. V. Vyznachennya ponyattya - rinok pratsi v ekonomichnii ta sotsiologichnii naukakh // Metodologiya, teoriya

ta praktika sotsiologichnogo analizu suchasnogo suspil'stva: Zbirnik naukovikh prats'. – Kharkiv: Vidavnichii tsentr Kharkivs'kogo natsional'nogo universitetu imeni V. N. Karazina, 2005. – С. 206–210.

4. Denisenko M. P. Derzhavne reguluvannya rinku pratsi v Ukraïni // Ekonomika ta derzhava. – 2007. - № 1. – S. 8–10.

5. Zub M. Ya. Zakonomirnosti, printsipi, metodi zabezpechennya rinkovoi infrastrukturi popitu i propozitsii robochoi sili // Galits'kii ekonomichnii visnik. – 2011. – № 2 (31). – S.38–44.

6. Ivanchenko A. V. Modeli rinku pratsi ta sotsial'no-trudovikh vidnosin: zarubizhnii dosvid // Derzhava ta regioni. Seriya: Derzhavne upravlinnya. – 2011. – № 4. – S. 96–101.

7. Kas'min D. S. Rozvitok rinku pratsi molodi v umovakh transformatsii zainyatosti // Dis. kand. ekon nauk. - Kharkiv, 2016. – 243 s.